

ІНКЛЮЗИВНА ВИЩА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЛЬ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ¹

INCLUSIVE HIGHER EDUCATION AND ITS ROLE IN ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Стаття присвячена аналізу ролі інклюзивної вищої освіти в досягненні Цілей сталого розвитку з акцентом на унікальні виклики та можливості, що виникають в умовах воєнного стану в Україні. Висвітлюється важлива роль освіти як основної рушійної сили трансформації суспільства в контексті сталого розвитку, при цьому особлива увага приділяється Цілям сталого розвитку, реалізація яких забезпечить доступ до інклюзивної, справедливої та якісної освіти для всіх. Роль закладів вищої освіти у досягненні цієї мети не може бути переоцінена, оскільки вони є ключовими учасниками у створенні інклюзивного освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного здобувача вищої освіти.

Автори також звертають увагу на необхідність розширення кола осіб, що потребують особливої уваги та підтримки в освітньому процесі, включаючи малозабезпечених осіб, осіб з інвалідністю, дітей-сиріт, осіб без батьківського піклування, учасників бойових дій, біженців, внутрішньо переміщених осіб, осіб з обмеженою дієдатністю, постраждалих від торгівлі людьми, від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, представників ЛГБТ-спільноти та інших. Значення інклюзивної освіти в таких умовах підсилюється, вимагаючи від закладів вищої освіти гнучкості та інноваційних підходів до організації освітнього процесу та взаємодії всіх його учасників.

Висновки дослідження підкреслюють важливість адаптивності та інновацій у стратегіях інклюзивної освіти, що дозволяє не тільки відповідати на актуальні потреби здобувачів вищої освіти, але й сприяти сталому розвитку суспільства, навіть у складних умовах конфлікту. Забезпечення доступу до якісної освіти для всіх, незалежно від їх соціального стану чи індивідуальних особливостей, є ключовим фактором у досягненні справедливого та інклюзивного суспільства, здатного ефективно відповідати на сучасні виклики та розбудовувати стале майбутнє.

Ключові слова: цілі сталого розвитку, інклюзивна освіта, вища освіта, доступність освіти, якість освіти, вразливі групи населення.

The article is dedicated to analyzing the role of inclusive higher education in achieving Sustainable Development Goals, with a focus on the unique challenges and opportunities that arise in the context of martial law in Ukraine. It highlights the significant role of education as a primary driving force for societal transformation towards sustainable development, with special attention to the Sustainable Development Goals, whose fulfillment ensures access to inclusive, equitable, and quality education for all. The role of higher education institutions in achieving this goal cannot be overstated, as they are key participants in creating an inclusive educational environment that considers the individual needs of each higher education seeker.

The authors also emphasize the need to expand the circle of people who require special attention and support in the educational process, including people with low incomes, people with disabilities, orphans, people without parental care, combatants, refugees, internally displaced persons, people with limited legal capacity, victims of human trafficking, domestic violence or gender-based violence, representatives of the LGBT community, and others. The significance of inclusive education in such conditions multiplies, requiring higher education institutions to be flexible and adopt innovative approaches to organizing the educational process and interaction of all its participants. The importance of inclusive education is thus amplified, requiring higher education institutions to be flexible and innovative in organizing the educational process and in the interaction of all its participants.

The findings of the study underscore the importance of adaptability and innovation in inclusive education strategies, enabling not only to meet the current needs of higher education seekers but also to promote the sustainable development of society, even in challenging conflict conditions. Ensuring access to quality education for all, regardless of their social status or individual characteristics, is a key factor in achieving a fair and inclusive society capable of effectively responding to contemporary challenges and building a sustainable future.

Key words: sustainable Development Goals, inclusive education, higher education, accessibility of education, quality of education, vulnerable groups.

УДК 376:378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.38>

Лопатіна Г.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету (м. Запоріжжя)

Гуренко О.І.,

докт. пед. наук,
професор кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету (м. Запоріжжя)

Мицик Г.М.,

канд. пед. наук, доцент
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету (м. Запоріжжя)

Постановка проблеми. В умовах зростаючої глобалізації, сталий розвиток стає ключовою стратегією для майбутнього людства, де освіта виступає важливим рушієм суспільних перетворень, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку. Проєкт «Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки» визначає як один з пріоритетних напрямів розвитку освіти в Україні забезпечення рівних прав на освіту для всіх. Це підкреслює значення

створення інклюзивного, безпечного, сприятливого для розвитку освітнього середовища, що сприяє формуванню компетентностей для життя, розвитку здібностей та обдарувань кожного, незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я та інших обставин і ознак. Зазначене відображає сутність Цілі 4 сталого розвитку ООН, яка закликає забезпечити інклюзивну та якісну освіту для всіх і сприяти можливостям навчання упродовж життя.

¹ Статтю підготовлено до публікації за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту 2022.01/0010 «Дизайн інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти».

Заклади вищої освіти, діючи відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 636 від 10.07.2019 р. «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти», відіграють вирішальну роль у цьому процесі, створюючи інклюзивне освітнє середовище. Забезпечуючи тим самим доступність та якість освітніх послуг, враховуючи можливості та потреби кожного учасника освітнього процесу. Це особливо важливо в умовах, коли триваюча війна сприяла появі нових викликів, зокрема, розширення кола осіб, що потребують освітньої та психологічної підтримки. Однак, під час реалізації інклюзивної освіти заклади вищої освіти України зустрічаються з низкою викликів, які потребують всебічного аналізу та розуміння для ефективного вирішення. Вони охоплюють широкий спектр аспектів – від внутрішніх обмежень університетських ресурсів до зовнішніх соціально-економічних та політичних умов країни, і потребують ретельного аналізу та розуміння для ефективного вирішення, оскільки вони безпосередньо впливають на якість та доступність інклюзивної освіти.

Мета цієї статті полягає у дослідженні ролі інклюзивної вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку, акцентуючи на особливостях, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні. Це дозволяє не тільки оцінити вплив війни на реалізацію інклюзивної освіти, але й підкреслити її значення для відбудови держави та розвитку суспільства. Враховуючи зазначені виклики та потенційні можливості, у статті розкриваються шляхи подолання перешкод до реалізації інклюзивної вищої освіти як засобу сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сталого розвитку та можливостей його досягнення присвячено багато вітчизняних та закордонних наукових праць учених, серед яких Т. Р. L. Nguyen, Т. Н. Nguyen, Т. К. Tran [15], К. Henderson, М. Loreau [8], Р. AlAli, К. Alsoud, F. Athamneh [1], Y. Sugiyawan, R. Kurniawan, S. Managi [22], J. Sachs та інші [19]. Вплив освіти на реалізацію Цілей сталого розвитку був предметом детального аналізу Т. Пантюк, М. Пантюк та І. Миськів [3], Т. Ferguson, С. G. Roofe [6], М. Saini та інших [20]. На провідній ролі закладів вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку та сприянні розбудови інклюзивного освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного здобувача вищої освіти, наголошували О. Гуренко та інші [1], А. М. М. Mora, І. Chiva, С. Lloret-Catala [11], М. Fiuza-Asorey, L. Losada-Puente, S. Martínez та М. Вафа [7]. Зокрема, вплив війни на роботу закладів вищої освіти в умовах невизначеності та забезпечення доступних освітніх послуг всім без винятку став предметом уваги ряду дослідників, таких як: О. Ivanchenko, К. Lurie, О. Melnikova [9], Н. Lopatina, N. Tsybuliak, А. Popova, О. Hurenko,

Y. Suchikova [10], Y. Nenko, О. Orendarchuk, Y. Prysiazhniuk, О. Shevchenko [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Протягом останніх років наукова спільнота України звертає увагу на значення сталого розвитку, що стає все більш актуальним у контексті глобальних викликів. Однак, серед великої кількості досліджень тема інклюзивної вищої освіти та її впливу на досягнення Цілей сталого розвитку залишається недостатньо розкритою. Ця прогалина в науковій літературі особливо помітна, коли мова йде про аналіз впливу воєнних дій на освітній процес в Україні, що зазнає значних змін та викликів в умовах воєнного стану.

Недостатня увага до означеної проблеми відкриває широкі перспективи для подальших досліджень, підкреслюючи важливу роль інклюзивної освіти в забезпеченні соціальної справедливості та рівного доступу до якісних освітніх послуг. У контексті воєнного та післявоєнного періодів, інклюзивна вища освіта в Україні набуває особливої значущості, адже може слугувати важливим інструментом відновлення та розвитку суспільства, сприяючи досягненню Цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ зазнає швидких та непередбачуваних змін, які часто породжують невизначеність та нові виклики. Жорстокі воєнні конфлікти призводять до екологічних проблем через викиди та забруднення [17]. Військові дії країни-агресора становлять постійну загрозу національній безпеці та територіальній цілісності [18], спричиняють руйнування цивільної інфраструктури [10], людські втрати [9; 14] та вимушене переміщення громадян [13]. Значна частина населення перебуває у стані бідності. У той час, медична спільнота стикається з появою нових інфекційних захворювань, які приходять на зміну COVID-19. Серед викликів для країн із різним рівнем розвитку, несправедливим розподілом доходів і демографічною нерівністю залишається і безробіття [4].

Ці виклики створюють серйозні перешкоди для соціально-економічної стабільності, теперішнього та майбутнього добробуту населення [15], акцентуючи на нагальній потребі в забезпеченні сталого розвитку. Останній визначається як баланс між задоволенням потреб сучасного людства та забезпеченням інтересів майбутніх поколінь, охоплюючи економічні, соціальні та екологічні аспекти життя [8]. Поряд з цим «розвиток» визначений як всебічний процес, який розгалужується в різних аспектах життя, рухає суспільство на нові етапи прогресу, і є важливим елементом для людської та соціальної стабільності [5], тоді як «сталість» – позначає довготривалість, здатність тривати певний проміжок часу без значних витрат ресурсів та негативного впливу на майбутні покоління або планету загалом.

У 2015 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року, що включає 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань [24]. Цей документ відображає глобальний консенсус щодо необхідності поєднання економічного процвітання, екологічної стійкості та соціальної інтеграції. Важливим є той факт, що Порядок денний підтримано всіма державами-членами ООН. Цей факт підкреслює колективне визнання необхідності поєднання економічного процвітання з принципами екологічної стійкості та соціальною інтеграцією [6]. Своєю безпрецедентністю в історії людства відзначається консенсус між всіма країнами-учасницями ООН щодо визначення спільних та чітко обмежених у часі реалізації цілей для досягнення сталого розвитку [19].

Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) задекларувала, що ЦСР покликані на найближчі 15 років вирішити ключові проблеми, які стоять перед людством і планетою, охоплюючи широкий спектр питань, від знищення бідності та голоду до боротьби зі зміною клімату та нерівністю [25]. Зазвичай, їх характеризують як неподільні, такі, що врівноважують три виміри сталого розвитку (економічний, соціальний та екологічний) та взаємопов'язані, оскільки прогрес у досягненні однієї цілі часто впливає на можливості досягнення інших [25]. 17 цілей ЦСР – це універсальний набір, що може бути застосований будь-якою країною, незалежно від рівня її економічного розвитку [22]. І хоча вони є загальними для всіх країн, важливо адаптувати їх до специфіки національного контексту кожної, її можливостей і викликів, встановити пріоритети, які допоможуть ефективніше досягти цих цілей [22].

Україна підтримала прагнення світу реалізувати глобальні цілі резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1, визнавши своє зобов'язання щодо забезпечення сталого розвитку на рівні правових документів (Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/201; Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» від 07.08.2018 № 9015). Кожну глобальну ціль було розглянуто та адаптовано з урахуванням особливостей розвитку України [23].

Одна з ключових цілей, ЦСР 4, спрямована на забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти, сприяння можливостям навчання протягом усього життя для всіх [24], визначає важливу роль освіти як фасилітатора сталого розвитку [20]. Однак, попри очевидність зв'язку між освітою та сталим розвитком, він є доволі нелінійним [3]. На переконання вітчизняних дослідників Т. Пантюк, М. Пантюк та І. Миськів, якісна освіта сприяє не тільки економічному зростанню та розвитку

інновацій, але й підвищенню культурного рівня суспільства та формуванню громадянського суспільства [3]. Вона відіграє ключову роль у захисті навколишнього середовища та покращенні якості життя людей [3]. Разом із цим вони акцентують на тому, що покращення в освіті не завжди безпосередньо та однозначно призводять до сталого розвитку через вплив різних факторів. У цьому контексті, освіта радше виступає як ключовий інструмент для підготовки нового покоління для вирішення глобальних проблем, акцентуючи на необхідності розвитку знань та навичок для роботи в умовах швидких змін та невизначеності [16].

У поточному дискурсі ЗВО відіграють вирішальну роль у досягненні Цілей сталого розвитку [6]. Вони не лише сприяють розвитку кваліфікованих фахівців, здатних робити свій внесок у економічне зростання та соціальний прогрес, але й формують свідомість і відповідальність перед майбутніми поколіннями. Важливо наголосити і на тому, що ЗВО є ключовими учасниками розбудови інклюзивного освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного здобувача вищої освіти [11]. Тим самим вони сприяють реалізації ЦСР 4.

Інклюзивність в освіті передбачає гарантування державою такої системи освітніх послуг, що базується на принципах недискримінації та врахуванні багатоманітності людини, з наступним включенням до освітнього процесу всіх його учасників, незалежно від їх віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, а також інших обставин та ознак (Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII). Проте, на думку дослідників М. Fiuza-Asorey, L. Losada-Puente, S. Martínez та М. Ваїа, освітня та соціальна ізоляція не буде подолана, поки інклюзивним підходом до навчання не будуть охоплені всі без винятку, зокрема ті групи, що з'явилися внаслідок таких соціальних явищ, як стихійні лиха та збройні конфлікти [7].

У контексті України вказане набуває особливої актуальності. Триваюча війна спричинила серйозні руйнування інфраструктури, призвела до значних людських втрат та проблем зі здоров'ям [9; 10; 14]. Значна частка здобувачів вищої освіти були вимушені залишити свої домівки та заклади освіти в пошуках притулку, безпеки та економічної стабільності. Ті, хто залишився – стикаються з постійною загрозою ракетних обстрілів та бомбардувань, переживанням стагнації, стресу і занепокоєння. Ці обставини не тільки посилили існуючу нерівність, але й збільшили різноманітність студентського контингенту в ЗВО [21], що сприяло появі нових викликів перед системою вищої освіти.

В умовах поточної воєнної ситуації, значення інклюзивної вищої освіти стає вирішальним для забезпечення права на освітні послуги особам, які

знаходяться під загрозою освітньої та соціальної ізоляції. Інклюзивна освіта не лише надає доступ до навчання, але й створює умови для стабільності та підтримки в часи невизначеності. Відтак, війна вимагає глибокої переоцінки стратегій забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти.

Освітній сектор має бути готовим до того, що кількість осіб, які постраждали від військового конфлікту, буде зростати під час та після війни [1]. У проєкті Міністерства освіти і науки України «Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки» передбачене широке коло бенефіціарів із врахуванням сучасного контексту соціально-політичної ситуації в Україні. Саме тому, менеджмент ЗВО повинен вчасно реагувати на цю дійсність, забезпечуючи доступність освіти для всіх, створюючи інклюзивне освітнє середовище.

Посилаючись на проєкт «Методичних рекомендацій щодо створення інклюзивного освітнього середовища в ЗВО», інклюзивне освітнє середовище розглядаємо як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання та розвитку здобувачів вищої освіти, для ефективної професійної діяльності працівників закладу вищої освіти, для надання якісних освітніх та інших послуг особам незалежно від їхньої приналежності до закладу освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Інклюзивне освітнє середовище повинно сприяти включенню широкого кола осіб, до яких в проєкті Міністерства освіти і науки України «Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки» відносять: здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю та, з числа постраждалих внаслідок бойових дій; осіб, які належать до вразливих категорій населення, у тому числі сім'ї здобувачів освіти (зокрема, сім'ї, які потрапили в складні життєві обставини; сім'ї, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку; патронатні сім'ї; прийомні сім'ї та будинки сімейного типу; батьки осіб з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю); осіб, які потребують професійної підготовки та перепідготовки (зокрема, особи, які знаходяться на окупованих територіях, територіях, наближених до бойових дій); осіб, які належать до внутрішньо переміщених осіб (біженці, представники національних меншин, обдаровані особи).

Повноцінне впровадження інклюзивної освіти на рівні вищої освіти сприятиме не тільки забезпеченню доступу до освітніх та інших послуг, що надають ЗВО, з урахуванням потреб кожного, що суголосно зі змістом ЦСР 4, але й може допомогти у досягненні інших глобальних цілей. Наведемо приклад для підтвердження висунутої тези.

Забезпечення права на освіту та створення доступної та якісної освіти без дискримінації підвищує гендерну рівність (ЦСР 5), відкриваючи більше можливостей для розвитку жінок і дівчат. Особливої актуальності зазначене набуває, до прикладу, у розрізі STEM-освіти, де інклюзивність стосується не лише навчання осіб з особливими освітніми потребами, а й тих, хто недостатньо представлений у STEM через етнічну приналежність, стать чи будь-який інший фактор уразливості.

Зокрема, інклюзивна вища освіта зменшуватиме нерівність (ЦСР 10) шляхом створення інклюзивного освітнього середовища в ЗВО для повноцінного залучення всіх здобувачів вищої освіти з-поміж вразливих груп населення. З іншого боку, забезпечення гнучкості освітніх програм, урізноманітнення навчальних методик, зміна методів та підходів до навчання з урахуванням потреб здобувачів вищої освіти та їх особливостей гарантує здобуття ними тих результатів навчання, що визначають їх здатність успішно проводити професійну діяльність в межах обраної спеціальності. Це безпосередньо сприяє досягненню ЦСР 8, оскільки якісна підготовка надає випускникам можливість отримати гідну роботу, яка є вкрай важливою для економічного зростання та підвищення загального рівня добробуту в суспільстві.

Водночас, інклюзивна освіта сприяє формуванню толерантності, взаєморозумінню між різними соціальними, етнічними та релігійними групами, закладаючи основу для мирного співіснування. Це безпосередньо відображає основну ідею ЦСР 16, яка зосереджена на сприянні миру, справедливості та створенні сильних інститутів. І на сам кінець, успішній реалізації інклюзивного навчання в ЗВО сприяє стратегічне планування на всіх рівнях – від державного до локального, гарантуючи рівність, доступність та універсальність освітнього процесу [1]. Це вимагає спільних зусиль органів державної влади, закладів освіти, наукових установ, міжнародних партнерів, представників громадських організацій та приватного сектору для створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища. Цей підхід відображає засади ЦСР 17, закликаючи до міцного партнерства для сталого розвитку.

Висновки. Сучасний світ зіткнувся з низкою безпрецедентних викликів, включаючи військові конфлікти, екологічні кризи та пандемії. Ці виклики вимагають комплексного та інтегрованого підходу до їх розв'язання, де Цілі сталого розвитку ООН виступають як критично важливий елемент у формуванні більш справедливого та сталого майбутнього. Особлива увага в цьому контексті приділяється ЦСР 4, яка закликає до забезпечення інклюзивної, справедливої, якісної освіти та сприяння можливостям навчання протягом усього життя для кожного [24]. Заклади вищої

освіти відіграють ключову роль у досягненні цієї цілі, проте вони стикаються з низкою внутрішніх і зовнішніх викликів, особливо в контексті України.

Важливим викликом є триваюча війна, яка глибоко впливає на всі аспекти життя та освіти [2]. Водночас українське законодавство відображає зобов'язання країни щодо забезпечення доступності та рівності в освіті. Проте, необхідно адаптувати і уніфікувати законодавчу базу до міжнародних стандартів, зокрема через конкретизацію прав і обов'язків учасників освітнього процесу та розробку ефективних механізмів моніторингу якості інклюзивної освіти [2].

Низький рівень готовності ЗВО до реалізації інклюзивної освіти серед учасників освітнього процесу, а також недостатня увага до потреб вразливих груп населення створюють додаткові бар'єри [1]. В Україні ряд ЗВО активно працюють над упровадженням інклюзивних програм та практик. Проте, аналіз досвіду цих закладів показує, що успіхи тісно пов'язані з викликами, такими як недостатнє фінансування, відсутність спеціалізованого обладнання та навчальних матеріалів. Також, мусимо констатувати, що сьогодні не повною мірою враховуються освітні потреби здобувачів вищої освіти з-поміж вразливих груп населення, таких як малозабезпечені, особи з інвалідністю, діти-сироти, особи, що позбавлені батьківського піклування, учасники бойових дій, біженці, внутрішньо переміщені особи, особи з обмеженою дієздатністю, постраждали від торгівлі людьми, від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, представники ЛГБТ спільноти та інші. Окремо стоїть проблема підготовки кваліфікованого персоналу, здатного працювати в інклюзивному середовищі. До того ж, прогнозується збільшення кількості осіб, які постраждали від війни та потребують освітньої та психологічної підтримки. Всі ці обставини вимагають додаткової гнучкості від ЗВО в контексті організації освітнього процесу.

Важливим аспектом є також потреба впровадження цифрових технологій для підвищення доступності освітніх послуг, водночас боротьба з цифровою нерівністю та підвищення цифрової компетентності стають невід'ємною частиною цього процесу. Є протиріччя між необхідністю впровадження цифрових технологій для забезпечення доступності освітніх послуг для тих, хто через різні обставини не мають змоги фізично відвідувати ЗВО, та низьким рівнем цифрової компетентності серед учасників освітнього процесу, включаючи як викладачів і здобувачів вищої освіти, так і допоміжний персонал [12]; нерівністю у їх доступі до технічних засобів та допоміжних (асистивних) технологій. Це ставить під сумнів ефективність таких дій. Така цифрова дискримінація може заглиблювати наявні соціальні розбіжності, маргіналізувати здобувачів вищої освіти, що може призвести до результатів,

відмінних від соціальної адаптації [1], що суперечить змісту окремих Цілей сталого розвитку.

Незважаючи на численні виклики, інвестиції в інклюзивну освіту є внеском у створення справедливої суспільства та кращого майбутнього для всіх. Для подолання викликів інклюзивної освіти в Україні необхідно зосередитись на таких ключових аспектах, як розширення державної підтримки інклюзивної освіти, залучення додаткових ресурсів з міжнародних фондів та програм; розробка та впровадження спеціалізованих програм для підготовки викладачів, адміністративного та допоміжного персоналу до роботи в інклюзивному середовищі; інтеграція сучасних технологій та розробка інноваційних освітніх рішень для підтримки інклюзивного навчання.

Відтак, інклюзивна освіта не лише сприяє реалізації особистісного потенціалу кожного студента, але й має глибокий вплив на соціальний, економічний та культурний розвиток суспільства. Вона допомагає формувати більш толерантне, відкрите та інтегроване суспільство, сприяє рівності та соціальній справедливості. Ефективна інклюзивна освіта також відіграє ключову роль у підвищенні рівня зайнятості та економічного зростання, оскільки вона забезпечує ринок праці висококваліфікованими фахівцями, здатними працювати в умовах різноманітності та змін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гуренко О. І., Мицик Г. М., Попова А. С., Лопатина Г. О. Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство*. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут». 2023. № 2. С. 28–36. <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-4>
2. Мицик Г., Попова А., Цибуляк Н., Ліндіна Ю. Імплементация европейских стандартів і рекомендацій у сфері інклюзивної вищої освіти в Україні: виклики та можливості. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта в XXI столітті»*. 2023. Вип. 8. № 8. С. 7–20. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.7-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.7-20)
3. Пантюк Т., Пантюк М., Миськів І. Освіта для сталого розвитку як індикатор суспільного поступу. *Молодь і ринок*. 2022. №9/207. С. 45–49. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271167>
4. Akcan A. T., Yildirim B., Karataş A. R., Yilmaz M. Teachers' views on the effect of STEM education on the labor market. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. Article 1184730. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1184730>
5. AlAli R., Alsoud K., Athamneh F. Towards a Sustainable Future: Evaluating the Ability of STEM-Based Teaching in Achieving Sustainable Development Goals in Learning. *Sustainability*. 2023. Vol. 15. Issue 16. Article 12542. <https://doi.org/10.3390/su151612542>
6. Ferguson T., Rooft C. G. SDG 4 in higher education: Challenges and opportunities. *International Journal of*

Sustainability in Higher Education. 2020. Vol. 21. Issue 5. P. 959–975. [10.1108/IJSHE-12-2019-0353](https://doi.org/10.1108/IJSHE-12-2019-0353)

7. Fiuza-Asorey M., Losada-Puente L., Martínez S. S., Baña, M. Lights and shadows in university students' perceptions of inclusion and diversity. *Educación XX1*. 2023. Vol. 26. Issue 2. P. 141–164.

8. Henderson K., Loreau M. A model of Sustainable Development Goals: Challenges and opportunities in promoting human well-being and environmental sustainability. *Ecological Modelling*. 2023. Vol. 475. Article 110164. <https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2022.110164>

9. Ivanchenko O., Lurie K., Melnikova O. Higher education in Ukraine during war. *Grail of Science*. 2023. Vol. 24, P. 519–522. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.099>

10. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Hurenko O., Suchikova Y. Inclusive education in higher education institution: Are Ukrainian faculty members' ready for it? *Research in Education*. 2023. Vol. 0(0). <https://doi.org/10.1177/00345237231207721>

11. Mora A. M. M., Chiva I., Lloret-Catala C. Faculty perception of inclusion in the university: Concept, policies and educational practices. *Social Inclusion*. 2021. Vol. 9. Issue 3. P. 106–116. <https://doi.org/10.17645/si.v9i3.4114>

12. Mytsyk H. Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 175–200. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>

13. Mytsyk H., Popova A., Bohdanova M. The Use of Gamification in the System of Social and Psychological Adaptation of Forcibly Displaced Teenagers from Ukraine: Reflections of the German Experience. *Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)*. 2024. P. 1–27. <https://doi.org/10.1080/10824669.2024.2309359> (2024).

14. Nenko Y., Orendarchuk O., Prysiazhniuk Y., Shevchenko O. Ukrainian education during war: a scoping review. *Práxis Educacional*. 2023. Vol. 19. Issue 50. Article e11951. <https://doi.org/10.22481/praxisedu.v19i50.11951>

15. Nguyen T. P. L., Nguyen T. H., Tran T. K. STEM education in secondary schools: Teachers' perspective

towards sustainable development. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. Issue 21. P. 8865. <https://doi.org/10.3390/su12218865>

16. Pahnke J., O'Donnell C., Bascopé M. Using science to do social good: STEM education for sustainable development. *Proceedings of the Second International Dialogue on STEM Education (IDoS)*, Berlin, Germany. 2019. C. 5–6.

17. Pereira P., Bašić F., Bogunović I., Barcelo D. Russian-Ukrainian war impacts the total environment. *Science of The Total Environment*. 2022. Vol. 837, Article 155865. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.155865>

18. Ranjan P. Russia-Ukraine War and WTO's National Security Exception. *Foreign Trade Review*. 2023. Vol. 58. Issue 2. P. 246–258. <https://doi.org/10.1177/00157325221114586>

19. Sachs J., Schmidt-Traub G., Kroll C., Lafortune G. Fuller G. Sustainable Development Report 2019. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN). 2019. URL: <https://cutt.ly/Gw2lmer4> (дата звернення: 14.03.24)

20. Saini M. et al. Sustainable Development Goal for Quality Education (SDG 4): A study on SDG 4 to extract the pattern of association among the indicators of SDG 4 employing a genetic algorithm. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28. Issue 2. P. 2031–2069. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11265-4>

21. Selvaratnam N. D., Keat O. B., Tham J. Cohesion via Diversity and Inclusion: The Role of Sri Lankan State Universities in Post-War Reconciliation. *Migration Letters*. 2024. Vol. 21. Issue S1. P. 711–731.

22. Sugiawan Y., Kurniawan R., Managi S. Assessing the United Nations sustainable development goals from the inclusive wealth perspective. *Scientific reports*. 2023. Vol. 13. Issue 1. Article 1601. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-28540-0>

23. Sustainable Development Goals: Ukraine. 2017 NATIONAL BASELINE REPORT. 2017. URL: <https://cutt.ly/Tw2lnDOh> (дата звернення: 14.03.24)

24. UNESCO. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. 2015. URL: <https://cutt.ly/qw2lnTR5> (дата звернення: 14.03.24)

25. United Nations (UN). Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. 2015. URL: <https://cutt.ly/lw2lnxwN> (дата звернення: 14.03.24)